

Recenzja książki: Rafał Czachor (2014),
*Abchazja, Osetia Południowa, Górski Karabach:
geneza i funkcjonowanie systemów politycznych*,
Wrocław, 558 stron

Wojciech Rutkowski, *Uniwersytet Warszawski*

ORCID ID: 0000-0001-9362-9868

Książka Rafała Czachora, pt. *Abchazja, Osetia Południowa, Górski Karabach: geneza i funkcjonowanie systemów politycznych* ukazała się w 2014 roku nakładem wydawnictwa Fundacja Instytut Polsko-Rosyjski. Publikacja została sfinansowana ze środków Instytutu Polsko-Rosyjskiego w ramach projektu badawczego „Niepodległe, nieuznawane: systemy polityczne Abchazji, Osetii Południowej i Górskiego Karabachu”.

Doktor habilitowany Rafał Czachor jest dziekanem Wydziału Nauk Społecznych Uczelni Jana Wyżykowskiego w Polkowicach. Pełni funkcję wiceprezesa Instytutu Polsko-Rosyjskiego. Stopień doktora nauk humanistycznych w zakresie nauk o polityce uzyskał w 2010 roku w Instytucie Politologii Uniwersytetu Wrocławskiego broniąc rozprawy, pt. „Polityka zagraniczna Republiki Białoruś”. W 2016 roku, uchwałą Rady Instytutu Politologii Uniwersytetu Wrocławskiego, otrzymał stopień doktora habilitowanego za monografię, pt. „Transformacja systemu politycznego Białorusi w latach 1988–2001”. Jest autorem wielu monografii, rozdziałów w pracach zbiorowych oraz artykułów naukowych dotyczących problematyki republik powstałych na obszarze poradzieckim. Wartość dodaną w jego dorobku naukowym niewątpliwie stanowią publikacje w języku angielskim oraz rosyjskim. Do jego głównych zainteresowań badawczych należą systemy polityczne i prawo konstytucyjne państw byłego ZSRR, demokratyzacja i polityczno-społeczne przemiany na obszarze byłego ZSRR, funkcjonowanie instytucji samorządu lokalnego na obszarze poradzieckim, polityka zagraniczna i bezpieczeństwo międzynarodowe państw byłego ZSRR.

Publikacja Rafała Czachora stanowi skonsolidowany opis funkcjonowania systemów politycznych trzech powszechnie nieuznawanych republik kaukaskich, powstałych w wyniku rozpadu Związku Radzieckiego: Abchazji, Osetii Południowej i Górskiego Karabachu. W ocenie autora, proces dekompozycji ZSRR zapoczątkowany w 1991 roku trwa nadal, czego najlepszym przykładem są wciąż nierozstrzygnięte konflikty wokół terytoriów omawianych przez niego quasi-państw. Praca Rafała Czachora koncentruje się na problemie konsolidacji systemów politycznych wybranych przez niego republik, wynikającym z petryfikacji ich istnienia jako podmiotów nie posiadających powszechnego uznania międzynarodowego za państwo. Takie podejście badacza stanowi swoistą nowość i odróżnia jego pracę od dotychczasowych publikacji, traktujących z reguły o bezpośrednich okolicznościach konfliktów wokół tych jednostek geopolitycznych lub o tendencjach niepodległościowych na obszarze dawnego ZSRR.

Książka została podzielona na 6 rozdziałów. Poprzedza je obszerny wstęp, w którym autor zaprezentował swoje motywacje do podjęcia tego tematu, przedstawił dotychczasową literaturę przedmiotu, a także wskazał problem badawczy, którym według niego jest utrzymywanie się *status quo* na obszarze Kaukazu Południowego i jego przyczyny. Struktura pracy przyjęta przez autora jest logiczna i odpowiada tematowi publikacji.

W pierwszym rozdziale pracy, autor dokonuje przeglądu i rewizji zagadnień związanych z suwerennością podmiotów prawa międzynarodowego. W tym celu odwołuje się najpierw do zasady samostanowienia, będącej jednym z fundamentów współczesnego prawa międzynarodowego. Autor dostrzega zmiany w postrzeganiu prawa do samostanowienia narodów jakie nastąpiły od czasu jego wpisania do Karty Narodów Zjednoczonych. Pomimo licznych odwołań do tej zasady w wielu aktach prawa międzynarodowego, wciąż budzi ona kontrowersje wśród społeczności międzynarodowej, głównie poprzez brak jednoznacznej wykładni jej stosowania. W rozdziale pierwszym autor podejmuje się również opisanie istoty i zakresu suwerenności państwa. Zwraca przy tym uwagę na konsekwencje dla podmiotów prawa międzynarodowego wynikające z uznania jakiegoś państwa za suwerenne. Rafał Czachor stoi na stanowisku, że z uwagi na współczesną dynamikę stosunków międzynarodowych konieczna jest rewizja rozumienia pojęcia suwerenności. Autor wskazuje również polityczne i prawne aspekty uznania niepodległości państwa, argumentując, że szeroko rozumiana niezależność zarówno w sprawach wewnętrznych i zewnętrznych danej jednostki geopolitycznej może być rezultatem nie tylko uzyskania przez nią podmiotowości prawnej, ale także aktywności politycznej jej władz i społeczeństwa.

Rozdział drugi jest rozdziałem wprowadzającym bezpośrednio w problematykę uwarunkowań powstania nowych państw na obszarze poradzieckim w latach 90. XX wieku z uwzględnieniem procesów dezintegracyjnych zachodzących w tych państwach. Zdaniem autora, podjęte przez władze ZSRR w latach 80. XX wieku reformy wewnętrzne państwa, wprowadzenie „pierestrojki” i „głasności”, przyczyniły się do odrodzenia się nacjonalizmów wśród wielu społeczeństw zamieszkujących to wielonarodowe państwo. Rafał Czachor uważa, że proces dezintegracji terytorialnej ZSRR wciąż nie zakończył się i od 1994 roku znajduje się w swojej trzeciej fazie, czyli fazie stabilizacji i zamrożenia. W rozdziale drugim Rafał Czachor dokonał także obszernej analizy tendencji separatystycznych na obszarze Kaukazu Południowego od czasu zapoczątkowania „pierestrojki”, wskazując na ich odmienne przyczyny i przebieg dążeń niepodległościowych.

Rozdziały trzeci, czwarty i piąty stanowią najważniejszą część pracy Rafała Czachora. Dotyczą one kolejno Abchazji, Osetii Południowej i Górskiego Karabachu. Rozdziały mają jednakową strukturę, co ułatwia dokonanie porównań w analizowanej materii. Każdy z nich rozpoczyna się obszernym podrozdziałem na temat genezy separatyzmu na danym terytorium i przebiegu walki o niepodległość. Drugi podrozdział zawiera zwarty opis rozwiązań ustrojowych, z uwzględnieniem szczegółowej analizy przyjmowanych przez władze omawianych republik aktów prawnych, na czele z konstytucją każdej z republik. Na szczególną uwagę zasługuje podrozdział trzeci, pt: „Funkcjonowanie i trwałość systemu politycznego”. Autor skupił się w nim na ukazaniu procesu tworzenia się państwowości Abchazji, Osetii i Górskiego Karabachu, zwracając uwagę na kształtowanie się aparatu administracyjnego, zmiany nastrojów społeczeństwa i zachowań wyborczych, a także na manifestowanie przez władze lokalne oczekiwań wobec społeczności międzynarodowej.

Rozdział szósty, ostatni, stanowi niezwykle wartościowy, z punktu widzenia problematyki, wkład do nauki. Zatytułowany jest „Determinanty przetrwania Abchazji, Osetii Południowej i Górskiego Karabachu”. Owe determinanty zostały podzielone na zewnętrzne i wewnętrzne i w ten sposób powstały dwa podrozdziały. Autor wskazał uwarunkowania, wpływające na petryfikację przejściowego stanu nieuznawanych republik kaukaskich, podkreślając zwłaszcza ich uzależnienie ekonomiczne od państw – patronów w wymiarze zewnętrznym oraz poparcie ludności dla idei niepodległości w wymiarze wewnętrznym.

Publikację dopełnia zakończenie, w którym autor dokonał podsumowania treści pracy, a także zawarł wnioski z niej wynikające. Autor dostrzegł wiele podobieństw

w procesie kształtowania się państwowości Abchazji, Osetii Południowej i Górskiego Karabachu takich jak sposób powoływania się władz lokalnych na prawo do samostanowienia narodów, czy trwałe funkcjonowanie bez powszechnego uznania międzynarodowego za państwo. Na uwagę zasługuje podjęta przez autora próba wskazania możliwości uregulowania statusu prawnego omawianych przez niego quasi-państw.

Książka Rafała Czachora jest z całą pewnością wyróżniającą się pozycją w polskiej literaturze dotyczącej quasi-państw na obszarze poradzieckim. Analiza trzech republik kaukaskich: Abchazji, Osetii Południowej i Górskiego Karabachu jest doskonałą okazją do zaprezentowania w dużej mierze wspólnej historii i genezy ich powstania, a także wskazuje na podobieństwa i różnice między tymi blisko siebie położonymi terytoriami. Niezwykle cennym wkładem do nauki, jaki wnosi książka Rafała Czachora, jest wnikliwe zbadanie sposobu funkcjonowania wybranych jednostek geopolitycznych bez powszechnego uznania międzynarodowego za państwo, z uwzględnieniem kwestii historycznych, prawnych oraz socjologicznych. Wykorzystanie dużej ilości źródeł anglo- i rosyjskojęzycznych dało autorowi możliwość spojrzenia na konflikty niepodległościowe na Kaukazie z wielu stron. Autor wielokrotnie cytuje i odwołuje się do badaczy nie tylko z Europy Zachodniej, ale także z Rosji, Gruzji, Armenii i Stanów Zjednoczonych. Jednocześnie w bibliografii nie zostały pominięte istotne publikacje badaczy polskich. Książka Rafała Czachora jest zatem nie tylko znakomitą pozycją dla osób chcących pogłębić swoją wiedzę na temat funkcjonowania kaukaskich nieuznawanych republik, ale jest również znakomitym punktem wyjścia do dyskusji o istnieniu takich tworów geopolitycznych i ich oddziaływaniu na globalne stosunki międzynarodowe.

Wojciech Rutkowski – magister, doktorant na Wydziale Nauk Politycznych i Studiów Międzynarodowych Uniwersytetu Warszawskiego, absolwent europeistyki Uniwersytetu Warszawskiego. Zainteresowania badawcze: polityka zagraniczna Unii Europejskiej, quasi-państwa w stosunkach międzynarodowych, powstanie państwa w prawie międzynarodowym.
Adres e-mail: wojtekrutkowski@poczta.onet.pl

Wojciech Rutkowski – MA, a PhD student at the Faculty of Political Science and International Studies, University of Warsaw. Research interests: the European Union foreign policy, quasi-states in international relations, creation of states in international law.
Email: wojtekrutkowski@poczta.onet.pl